

Les idees que fins fa poc es feien servir al camp de l'educació ambiental canvien al ritme que ho fa la societat. Els col·lectius ecologistes no tenen ara com a principal objectiu educatiu els nins i les nines, sinó també, i principalment, aquelles persones o administracions que ostenten una important capacitat d'influència social i, per tant, capacitat de canvi. Els nous conceptes indiquen que la cultura del medi

Cultura mediambiental i compromís social

Juanjo Sánchez

ambient és, a més, un compromís per a molts de països, tant del Nord com del Sud, que veuen com els desequilibris socials augmenten de la mateixa forma que ho fan els problemes ambientals. És

hora, per tant, de donar un nou rumb a les estratègies d'educació ambiental, com explica Miquel Àngel Ballester, per tal d'ajuntar els esforços de les diferents iniciatives que es duen a terme arreu del món.

-Quin paper juga l'educació ambiental a l'activitat que desenvolupa el GOB?

-L'educació ambiental és per a nosaltres interdisciplinària. Si parlem de l'àmbit escolar ha de ser a totes les disciplines que formen part del currículum, i si parlem del GOB és el mateix: en les campanyes, a les activitats de divul-

gació, les educatives... Per tant, des d'aquest punt de vista, l'educació ambiental és present a tota l'activitat del GOB. A vegades són estratègies, a vegades directament activitats, però són tot un conjunt d'iniciatives per divulgar i per fer arribar els missatges a favor del medi ambient als destinataris de l'activitat.

-Aquestes campanyes van dirigides a un sector específic de la població?

-En educació ambiental és bo intentar afinar el destinatari, intentar segmentar la població, encara que això sigui complicat. Així es fa arribar el missatge adequat al sector adequat, perquè no és el mateix dirigir-se a un hotelier que a un petit comerciant. Crec que s'ha de segmentar, si més no, en funció dels interessos, s'ha d'anar al que s'anomena una població "diana" i s'han d'encertar el llenguatge, les estratègies, les activitats. És a dir, tots tenim molt clara quina és la teoria, quins són els principis que ens han de guiar, perquè hi ha hagut un debat teòric en els darrers temps sobre aquesta nova educació ambiental, però el problema és a la pràctica. Per saber com aquesta educació ambiental que té com a eix la participació i que pretén capacitar les persones perquè puguin resoldre les problemàtiques mediambientals, arriba als seus destinataris, com traduir-la a la pràctica. Es tracta de veure on ens hem equivocat i, des de l'autocrítica, veure com podem fer les coses d'una altra manera per fer arribar el missatge. No hem de creure'ns que tenim les respostes dels problemes ambientals, sinó algunes idees respecte d'això i que tots sols no aconseguirem resoldre'ls, hem d'implicar tots els sectors, i aquí és on parlem de destinataris, de tots els sectors socials, econòmics, polítics, organitzats i no organitzats, per tal de cercar aquestes respostes. I fer-ho d'una manera participativa, que és una paraula essencial a l'educació ambiental, a vegades a través de la reivindicació o, per dir-ho d'alguna manera, d'una forma més amable, mitjançant el voluntariat.

REORIENTAR ELS ESFORÇOS

-Deia que al GOB l'educació ambiental és present a totes les àrees, però tenen un servei específic, amb quin objectiu?

-És una àrea que cada vegada té un accés més directe al que anomenem l'àmbit social. Fins fa un temps, el servei incidia molt a l'àmbit escolar. Posteriorment, des del punt de vista estratègic i teòric, s'ha pretès reequilibrar esforços. La majoria de les iniciatives d'educació ambiental que tenim a les Illes i per extensió a tot l'Estat, van massa dirigides al sector escolar, on es traslladen la major part d'activitats i d'esforços. I hem de pensar que no és aquí on es resoldran les problemàtiques, no tenen la capacitat de decisió. Per tant, s'ha de reorientar i posar l'accent de l'educació ambiental en dos vessants: un, en la paraula mateixa, "educació", el compromís amb la pràctica per cercar solucions i incorporar-les dia a dia a la nostra pràctica com a ciutadans. Per una altra banda, s'han d'accentuar totes les accions dirigides als sectors diferenciats de la societat, amb iniciatives de divulgació, for-

mació, amb un ressò multiplicador. És a dir, no és el mateix formar un monitor, que el responsable d'un agrupament escolta o de tota una entitat que treballa en el temps lliure. A l'hora d'apuntar a aquesta població "diana" ho hem de fer no només a la gent que té una intervenció directa, sinó també a la que té responsabilitats de decisió, els gestors, els que coordinen els programes. És a dir, hem de fer una formació qualitativa, perquè a major capacitat de decisió, major influència social i per tant majors possibilitats de canvi.

-Quins serien aquests sectors fora de l'àmbit escolar on més s'ha d'incidir?

-No ens hem de deixar ningú pel camí. Una de les qüestions que es planteja avui en dia és reclamar de les administracions un paper protagonista a la societat envers les decisions. Es plantegen conceptes nous, com la democràcia participativa, perquè no basta simplement votar cada quatre anys. Si així ho pensàssim no existiríem com a entitat ecologista. El plantejament és de ser presents per ser copartícips de les decisions, traslladar el protagonisme a la societat i que els polítics siguin més receptius a les demandes socials i que incorporin aquestes propostes a la seva acció de govern.

NOUS CONCEPTES

-Deu ser diferent parlar d'educació ambiental a països on el respecte a l'entorn està més assumit que allà on ho està menys o a països pobres o rics.

-Sí, sempre es diu que un dels indicadors del desenvolupament humà, que contempla no només l'aspecte econòmic sinó també l'educatiu, el cultural, és el grau d'educació que té aquesta societat. Per exemple, el que és important no és haver heretat un patrimoni cultural, arquitectònic, valuosíssim, això no és un mèrit de la societat actual. El mèrit de la societat serà la capacitat que tenguim per conservar i divulgar aquest patrimoni. Hem de valorar allò que tenim al medi ambient i una cosa portarà a l'altra, perquè si es valora, es conserva, s'estima, es respecta i es pot traslladar a les generacions futures. Per tant, l'educació ambiental i l'educació en majúscules són imprescindibles per al desenvolupament humà, i a països com els del Sud, si es vol sortir d'aquesta situació de pobresa, un dels factors més importants serà invertir recursos en educació.

-Es pot parlar d'una pedagogia de les bones maneres ambientals?

-L'educació ambiental té uns fonaments teòrics importants, des dels anys setanta a nivell internacional hi ha hagut documents que han recollit uns principis, una metodologia, unes orientacions per desenvolupar l'educació ambiental, que li han donat fonaments a nivell internacional, això per una part. Per l'altra, allò que és més important, existeix una raó de ser de l'educació ambiental. Mentre hi hagi problemes ambientals, ha d'existir. No és una cosa a part del món, sinó una de les respostes possibles a una

"L'educació ambiental i l'educació en majúscules són imprescindibles per al desenvolupament humà, i a països com els del Sud, si es vol sortir d'aquesta situació de pobresa, un dels factors més importants serà invertir recursos en educació".

Miquel Àngel Ballester va arribar al Grup Balear d'Ornitologia i Defensa de la Naturalesa de molt jove, i de llavors ençà ha dut a terme tasques relacionades amb l'educació ambiental. Diplomàtic en Filosofia per la UIB, Ballester és amb trenta-cinc anys el responsable del Servei d'Educació Ambiental del GOB. A més d'educador i professor de cursos sobre medi ambient i educació ambiental, ha estat autor de nombroses publicacions, com *El Pla Jove* i altres estratègies d'acció ambiental, la guia didàctica *"Viure a la Serra de Llevant"* o *"L'educació ambiental a la UIB: una assignatura pendent"*.

problemàtica, i dic una de les possibles perquè no ho resol tot, com dèiem abans, l'escola. L'educació ambiental tendrà el seu pes si s'implanta a l'escola, però si també hi ha una bona gestió ambiental per part de les empreses i de l'Administració. Hi ha decisions que marquen el futur de la societat, per exemple ampliar o no l'aeroport, que afecten la nostra sostenibilitat; no veure això i treballar l'educació d'esquena al que passa és ser cecs. Tot ha d'anar relacionat, i l'educació ambiental ha d'anar de la mà d'una bona gestió i de decisions polítiques sostenibles.

"Hem de generar del no-res iniciatives i accions per fer front als problemes, per trobar solucions a partir del consens i del diàleg, perquè el respecte a l'entorn no pot ser mai imposició, i això és feina de l'educació ambiental també".

-Quan sorgeix el concepte d'educació ambiental?

-La realitat més propera a Espanya la trobam a Catalunya, a l'Escola Nova. Podríem parlar de Rosa Sensat, d'aquelles iniciatives d'entrar en contacte amb la natura, de veure-la com un espai saludable, com una resposta a aquella situació industrial de pèrdua de qualitat de vida de la ciutat. Se cercava la natura com a fugida, recerca d'una salut personal, fins i tot es plantejava fer campaments a la natura per "higienisme".

Sorgia aquesta necessitat d'educar en la natura, dins la natura, millor dit, que no significava educar a favor de la natura, perquè l'educació ambiental ha tengut tres fases. L'educació en el medi, que ha estat aquest retorn a la natura; l'educació sobre el medi, que són les ciències naturals, on es perd la funció transformadora de l'educació; i una tercera fase que és l'educació a favor del medi, que apunta més enfora que les dues anteriors i que entén que el seu destinatari i la seva defensa no només era de la natura, sinó del medi ambient entès com a factor social, econòmic i naturalment naturalesa incorporada com a focus de l'educació.

-En quin país podem dir que és més avançat aquest concepte?

-L'educació ambiental té iniciatives i pràctiques interessants a tot el món. El que és important és aprofitar les possibilitats que tenim, Internet, per exemple, per aprofundir en les experiències dels altres, per conèixer-les i veure què és aprofitable en la nostra feina. Les trobades que se succeeixen i l'autoreflexió més localitzada que s'elabora a l'Estratègia Balear d'Educació Ambiental són eines que ens han d'ajudar totes juntes a desenvolupar una educació ambiental més eficaç. No podem badar perquè hem de ser conscients que els problemes ambientals i de desigualtat mundial augmenten. Llavors, des d'aquest punt de vista, hem de ser capaços d'implicar la societat en tot això, perquè vegi els problemes, interessar-los per resoldre'ls i per cercar la manera de trobar les estratègies més adequades per enfrontar-los. I això ha de venir d'aquest intercanvi que s'ha de produir entre la gent que treballa en aquest món. Jo crec que hi ha una mancança que s'ha posat de manifest a molts d'encontres que hem mantengut la gent que ens dedicam a això, i és que existeixen moltes iniciatives semblants, es fa el mateix a moltes bandes, però es desconeix. I si aquestes petites iniciatives anassin en la mateixa direcció seríem capaços

de ser més eficaços, d'amortitzar els esforços que feim i d'arribar millor a més gent. I per tornar un poc a la pregunta, es fan iniciatives interessants a diferents parts del món, als països del Nord i també als del Sud, en aquest cas amb el focus centrat a Brasil, a Porto Alegre, on hi ha col·lectius socialment molt diversos que representen la inquietud de fer coses en la mateixa direcció per fer un món millor, això que sona tan infantil, això és el que en el fons hi ha darrere aquests moviments, la idea que això és possible.

INDICADORS D'EDUCACIÓ

-Quins serien els indicadors que mostren que una societat està ben educada mediambientalment?

-Són els valors que majoritàriament comparteix aquesta societat: si som solidaris, si tenim uns comportaments que tenen a veure amb el medi ambient, si preocupa que el territori sigui limitat i si tot això guia les actuacions. Per exemple, si anam de compres i tenim present les repercussions ambientals i socials del que comprem, això és un indicador. Quanta gent es preocupa per reduir els residus o per boicotejar, com a iniciativa ciutadana, determinats productes pels components que tenen o perquè no tenen un preu just. Un indicador seria no només el percentatge de superfície protegida sinó quina gestió en feim. Quina contribució es fa al canvi climàtic, com a concepte més global. El fet que es redueixi el nombre de visitants, ara que es parla de l'ecotaxa, i les decisions que es prenguin sobre aquests temes, ens indicaran si anam cap a un camí de sostenibilitat.

-Aquí, a Balears, com qualificaria la situació en què ens trobam a partir d'aquesta anàlisi?

-Crec que queda molt per fer. Cada any s'han fet estudis sobre l'estat del medi ambient a Balears, promoguts per "SA NOSTRA" i altres entitats, que analitzen temes com la població i el consum de recursos. Ens diuen que creix, i això vol dir que no som capaços d'equilibrar aquest consum, perquè creixem. Des d'aquest punt de vista, població i consum de recursos, hi ha un problema que hem de saber veure i hem de prendre mesures perquè s'adapti la població als recursos i no al revés, que és la tendència. Després, pel que fa a altres àmbits com els espais naturals, un altre indicador és l'estat del medi ambient local, i en aquest cas del medi natural. Hem fet progressos quant a protecció del territori, ara bé, queda tot per fer, perquè, els sabrem gestionar adequadament i la població en sabrà fer un ús adequat? Aquí hi ha tot un repte social que es planteja i en el qual tots hem de participar. Després hi ha un altre aspecte: no seran sostenibles aquests espais si les Illes no ho són. S'ha acabat el concepte d'espai natural com a santuari. Això, per exemple, ha canviat a la serra de Llevant, on és un repte viure dins el Parc i conservar l'entorn. En resum, hi ha molt per fer, encara que s'han fet avanços. S'han d'orientar les iniciatives d'educació en funció de la importància dels problemes, no podem deslligar l'educació de la problemàtica mediambiental. I a vegades el que s'ha fet és treballar a través d'iniciatives d'educació ambiental a problemes petits, i jo crec que el que s'ha de fer és donar resposta als principals problemes, com són el creixement urbanístic i turístic o el consum de recursos. L'educació ambiental ha de treballar de forma didàctica, entenedora i amb les eines adequades per arribar als seus

destinatari i resoldre aquests problemes.

ILLES BALEARS, BON LABORATORI

-Donades les característiques de Balears, és un bon laboratori per fer feina en aquests valors?

-Ho ha estat, ho és i ho serà. Ho ha estat des del punt de vista de l'evolució natural de les illes, que es dona de forma més accentuada que al continent. Les illes són un laboratori d'evolució natural. D'altra banda, el que s'introdueix és l'establiment d'uns límits que hi són i fins i tot són visibles, perquè un dels problemes que té l'educació ambiental de vegades és que incideix en problemes invisibles, com pot ser el canvi climàtic. En canvi, en el cas de Balears, ens dona una mà el fet que és visible que tenim uns límits, que no podem créixer per damunt d'ells. Llavors, a partir d'aquí som un laboratori i una terra d'actualitat, perquè hi ha altres comunitats que ens miren per veure què som capaços de fer. Per tant, tenim la responsabilitat afegida, per ser illes, de plantejar-nos certs reptes. També som un laboratori perquè no hi ha receptes per resoldre tot això, sinó que hi ha assaig i error. Hem de generar del no-res iniciatives i accions per fer front als problemes, per trobar solucions a partir del consens i del diàleg, perquè el respecte a l'entorn no pot ser mai imposició, i això és feina de l'educació ambiental també, ajudar que la població assumeixi aspectes com l'existència dels parcs, els canvis que hem de realitzar a la nostra manera de viure, com reduir els residus o com hem de consumir millor, reptes molt diversos.

-Com es podria millorar la tasca dels grups d'educació ambiental a l'actualitat?

-És important destacar que fer educació ambiental dia a dia no ens ha d'impedir ser crítics amb les nostres accions, hem de valorar el que feim i valorar-ho col·lectivament, i això enllaça amb la iniciativa del Fòrum Balear d'Educació Ambiental, on es planteja l'estratègia com a primer repte, i com a marc de

trobada de la gent que ens dedicam a l'EA. És bo aprofitar aquests espais de trobada i sobretot aprendre a actuar de forma coordinada, fins i tot per millorar l'eficàcia, fa falta un banc de dades ambientals únic. És a dir, hi ha iniciatives, com ara són per exemple informes que són fonamentals per a la nostra acció, i que estan molt fragmentades i dificulten l'obtenció d'informació. Hem de millorar també la participació a nivell intern, per exemple, amb els socis del GOB, i externament, amb les altres entitats.

"Hem de valorar allò que tenim al medi ambient, i una cosa portarà a l'altra, perquè si es valora, es conserva, s'estima, es respecta i es pot traslladar a les generacions futures".